

Obrazovanje kao roba: moral ili politika?

IVAN KOPRIĆ

doi: 10.3935/rsp.v16i2.867

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Pitati se je li obrazovanje roba ili ne znači pitati se može li se obrazovna usluga prodavati na slobodnom tržištu, formiranjem cijene temeljem odnosa ponude i potražnje. Tehnički gledajući, za to nema zapreke. Svaka usluga, pa i obrazovna, ima neku stvarnu cijenu koštanja koja se može utvrditi određenom kalkulacijom. Potražnja za obrazovnim uslugama u suvremenom svijetu nije sporna kao što je možda bila u vrijeme uvođenja modernog obrazovnog sustava u samim počecima kapitalizma, što je u našim krajevima vremenski korespondiralo s prosvijećenim apsolutizmom. Potražnja je zapravo velika, a usudio bih se reći i slabo fleksibilna.

No, postavljaju se i druga pitanja. Je li moralno prodavati takvu uslugu, a ako jest, koja je cijena izvan granica moralno prihvatljivoga? Je li tržište prikladan regulacijski mehanizam određivanja cijena? Ako nije, tko i zašto treba određivati cijene obrazovnih usluga? Tko ih i zašto može naplaćivati? A ako se ne naplaćuje puna (stvarna) cijena, tko i zašto subvencionira cijenu obrazovne usluge? No, pitanje svih tih pitanja jest: u kojim kategorijama uopće treba prosuđivati problem obrazovanja kao robe – moralnim ili interesnim (tj. političkim)?

Krenimo od tog temeljnog pitanja. Na europskom kontinentu već se duže vrijeme smatra da je obrazovanje odgovornost države. Ono spada u javne službe čiji je koncept uobličen možda ponajbolje u sudskoj praksi francuskog Državnog savjeta, kao i u francuskoj upravnoj doktrini, krajem 19. stoljeća. Polazeći od ideje o prirodnim pravima građana, pozivalo se vladajuće, odnosno upravljače u zajednici da odustanu

od pukog vršenja vlasti te da preuzmu obaveze i odgovornosti za izvršenje određenih djelatnosti, javnih službi. Leon Duguit, najpoznatiji francuski teoretičar javnih službi, tvrdi kako postoji pravna obaveza upravljača utemeljena u javnom pravu da, temeljem objektivne situacije društvene međuzavisnosti, organiziraju i osiguraju izvršenje tih djelatnosti, među koje dakako spada i obrazovanje.

No, od sredine 1970-ih dolazi do ekonomske krize koja se odrazila na promjene ideologije (neoliberalizam), politike (konzervativizam) i upravne doktrine (novi javni menadžment). Nastupa kriza socijalne države te se kao mjere izlaska iz krize forsiraju privatizacija ranije javnih djelatnosti, liberalizacija– stvaranje novih tržišta u djelatnostima koje su ranije bile obilježene državnim monopolom, i slične. Pod utjecajem takvih kretanja i u okviru Europske unije počinje se oblikovati nova politika u pogledu javnih službi, i to po uzoru na anglosasko shvaćanje javnih službi. Za javnu službu, smatra se, nije potrebno da ju obavljaju javnopravni subjekti, kao što je to bilo ranije smatrano, nego je dovoljno da se ona obavlja u općem odnosno javnom interesu. Dakle, mogu je obavljati i privatni subjekti, pod određenim kondicijama. Počinje se razlikovati službe od općeg ekonomskog interesa i neekonomске službe od općeg interesa, ponajprije socijalne službe te zdravstvene službe od općeg interesa. No, među ove druge, koje se ne obavljaju pod komercijalnim uvjetima, spadaju i obrazovanje, kultura, itd.

U odnosu na neekonomske službe od općeg interesa svaka zemlja članica Europ-

ske unije vodi samostalnu politiku. Ipak, postalo je u neku ruku moderno tražiti veću efikasnost tih službi, jeftinoću, ali istodobno i kvalitetu, prilagodljivost potrebama tržišta i privatnog sektora, brzu zapošljivost, i slično. Drugim riječima, i tu se sve više pojavljuje ekonomska logika razmišljanja. Uz anglosaske zemlje, sad se i dio tranzicijskih zemalja pokazuje kao povoljni milje za privatne inicijative u obrazovanju, a čak se i stare sveučilišne institucije podvrgavaju logici i potrebama kapitala. Naravno da je u takvim uvjetima komercijalizacija i za fakultete racionalna politika (ona utemeljena na vlastitom interesu).

I na kraju, nisu se protiv nje pobunili profesori, osim ponegdje, premda liberalno-kapitalističko gledanje na sveučilište dezavuirala njihovu poziciju, tjera ih na kojekakve prisilne reforme čiji prvoborci uglavnom sjede na rukovodećim mjestima mnogih sveučilišta. Njihovo je nezadovoljstvo dublje, zapretno u kojekakve osobne situacije i inicijative.

Pobunili su se studenti, jer su osjetili da je nova situacija protiv njihovog interesa,

interesa da studiraju, a ne da trče kroz ispite i druge obaveze. Pobunili su se kad su shvatili da bolonjska reforma ne znači samo lakše i brže studiranje te niže kriterije i veću prolaznost, nego da znači i pritisak na što raniji izlazak na tržište rada, gdje se onima s nižim stupnjem (BA) naravno plaća manje nego onima s višim stupnjem obrazovanja (MA). Također, znači i onemogućavanje studiranja, dakle, razmišljanja i razumijevanja, a u korist fah-idiotizma, učenja pukih pravila neke struke. Znači i svođenje sveučilišta na škole (gle koliko fakulteta kod nas prevodi svoj naziv kao škola!).

No, na kraju pobunit će se i drugi, pobunit će se građani, porezni obveznici, koji žele što manje poreze iz kojih se alimentiraju troškovi studiranja. Što kraći studiji, to manje poreznih obveza, misli obični porezni obveznik u kategorijama vlastitog interesa.

Na kraju: što je važno kod odgovora na pitanje je li obrazovanje roba? Važni su interesi i prevladavajuća shvaćanja svih uključenih u proces, a onda naravno i količina moći kojom raspolažu. Nije optimistično, ali je realno.